

Iira-Maria Ullgren

Fakta, fiktio ja historiallinen romaani

Päivi Mäkelä aloitti artikkelissaan *Historiantutkimuksen esittäminen, vaikuttavuus ja vakuuttavuus* pohdinnan historian esittämisestä verkkolehti *Ennen ja nytissä*. Jatkan samaa historian julkisen käytön teemaa tarkastelemalla erityisesti historiallista romaania. Artikkelini perustuu poliittisen historian pro gradu -tutkielmaani, jossa pohdin historiankirjoituksen ja historiallisen romaanin suhdetta tutun 1960-luvun alun esimerkin, *Täällä Pohjantähden alla* -historiakeskustelun avulla.

Päivi Mäkelä pohtii artikkelissaan näkemyksiä historiantutkijan ja ei-historiantutkijan laatimista historian fiktiivisistä esityksistä. Mäkelä päätyy ihmettelemään, mitä tarkoittanee historiantutkijan fiktion avulla saavuttama, tutkimuksen kehyksiä laajempi "kokonaisuus", jossa tutkimuksen kautta syntyneet vastaukset kuvitetaan fiktiivisesti. Myös minua ihmetyttää eron vetäminen sen välille, perustuuko fictionalisointi omaan vai jonkun muun tutkimukseen. Onko kysymys kenties arvotuksesta - historiantutkijan romaanin halutaan olevan jotakin enemmän?

Fiktio ei sisällä faktaa

Eräs tulkintamalli hylkää edellä esitetyn mahdollisuuden historiallisen romaanin sisältämistä fiktiivisistä ja "todellisista" aineksista. Sartrea lainaten Arto Haapala esittää fiktion ja todellisuuden suhteita pohtivassa tutkimuksessaan, että "reaalisuus ja kuvitteellisuus ovat toisensa poissulkevia". Fiktiivisessä teoksessa ei siten voi esiintyä esimerkiksi reaalisia henkilöitä, vaan teoksessa esiintyy henkilön fiktiivinen vastine.

Haapala käyttää eräänä esimerkkinään Tolstoin romaania *Anna Karenina* ja siinä esiintyvää kaupunkia nimeltä Moskova. Moskova on tutkimuksen mukaan romaanissa osittain fiktiivinen, sillä Tolstoin kuvittelemassa romaanissa kaupungilla on ominaisuus, mitä sillä todellisuudessa ei ole: "Moskovalla on ominaisuus olla kaupunki, jossa Anna Karenina on asunut". Haapala ei

kuitenkaan kiellä, etteikö historiallista romaania lukiessa voisi myös saada tietää jotain "todellisista" historian tapahtumista. Esimerkiksi Tolstoin *Sota ja rauha* antaa tietoja Napoleonin Venäjän valloitusyrityksestä. Fiktiivinen teos kertoo kuitenkin todellisuudesta luomansa fiktiivisen maailman kautta. Fiktionalisoinnin avulla voidaan kuitenkin saada tietoa reaalista tapahtumista.

Aarne Kinnunen pohtii kirjallisuuslehti *Parnassossa* vuodelta 1978 historiankirjoituksen ja fiktion eroa niiden erilaisten aikarakenteiden avulla. Tietty tapahtuma voidaan historiankirjoituksessa liittää tutkimuksen näkökulmasta riippuen erilaisiin yhteyksiin. Fiktion kuvaama tapahtuma on puolestaan täysin sidottu fiktion itsensä sisäisiin liitoksiin. Toisin sanoen historian näkökulma on tarkistettavissa, se voidaan kirjoittaa uudelleen, kun taas fiktiolla voi olla vain oma näkökulmansa, eikä se voi olla "oikea" tai "väärä". Ero vaikuttaa myös tulkintaan ja analysointiin. Kun tiede pyrkii selvittämään yhteisiä, tietyn systeemin mukaisia rakenteita, pyritään taideteoksen analyysissä selvittämään yksittäisen teoksen omaa rakennetta. Taideteokseen sisältyvä yleinen ja yhteinen tulee Kinnusen sanoin "ikään kuin sivutuotteena".

Tekstien suhteista

Markku Ihonen artikkelissaan *Havaintoja historiallisen romaanin kerronnasta* korostaa lajityypin korostunutta intertekstuaalisuutta. Kuten muissakin kaunokirjallisissa teksteissä, suhteiden havaitseminen muihin teksteihin ohjaa historiallisen romaanin tulkintaa. Historiallisessa romaanissa subteksteinä, eli teksteinä joihin viitataan, voivat olla historiankirjoituksen tuottamien tekstien lisäksi myytit ja uskomukset. Suhde subtekstiin voi olla paitsi toistava, myös esimerkiksi ironinen.

Ihosen mukaan olennaista on se, että lukijan tunnistaessa fiktiivisestä tekstistä elementtejä, jotka ovat tuttuja historiankirjoituksesta, hahmottuu kuva historiallisesta romaanista erotuksena muista romaaneista ja historiankirjoituksesta. Tärkeässä asemassa historiallisen romaanin lajin tunnistuksessa ovat ajoitukset, esimerkiksi vuosiluvut sekä tunnetut henkilön- ja paikannimet. Historiallisen romaanin voidaan siis katsoa edellyttävän rinnalleen jonkin "ensimmäisen tekstin", aihetta aikaisemmin käsitelleen tekstin. "Ensimmäinen teksti", yleensä historiankirjoitus, korostaa aiheensa ainutkertaisuutta "toisen tekstin", eli historiallisen romaanin, korostaessa yleistä. Tämän (aristotelisen) näkemyksen mukaisesti historialliseen romaaniin on suhtauduttu, mikä puolestaan selittää sen,

miksi historiallisen romaanin rakentamaa kuvaa menneisyydestä on monasti verrattu historiankirjoituksen kuvaan.

Kerronnan muotojen ero ja paluu?

Historiankirjoituksen kertova luonne rinnastetaan kirjallisuustieteellisissä tutkimuksissa usein romaanin subjektiiviseen kerrontaan. Myöskään historioitsijat eivät enää usko objektiivisesti dokumentoitavissa olevan menneisyyden lopulliseen esittämiseen. Absoluuttisen totuuden saavuttamattomuuden tunnustaminen antaa tilaa uusille tulkinnoille.

Vasta 1700-luvun lopulla historia ja (kauno)kirjallisuus alkoivat eriytyä toisistaan. Tätä ennen suhdetta ei kyseenalaistettu, sillä historia ymmärrettiin kirjallisuuden alalajiksi. Esimerkiksi antiikista ihanteensa hakenut renessanssi piti historian kysymyksiä retoriikan, ei tieteen, ongelmina. Ennen historiankirjoituksen tieteellistymistä kaunokirjallisuuden ja historiankirjoituksen kerronta oli interaktiivista, jopa keskenään kilpailevaa. 1800-luvulla tiet erosivat. Tieteellinen itseymmärrys ja professionalisoituminen tulivat historiankirjoituksessa tärkeiksi samalla kun myös (kauno)kirjallinen instituutio muuttui.

Eron jälkeen kaunokirjallisuus lähti etsimään uusia kerronnan muotoja samalla kun historiankirjoituksen kerrontamuodot jatkoivat pitkälti perinteisissä muodoissaan. Sittemmin myös moderni historiankirjoitus on kiinnostunut kerronnasta ja muodosta. Perinteistä kertovaa historiaa vastaan on hyökätty ja sitä on syytetty epätieteellisyydestä, mutta toisaalta on myös pyritty löytämään uusia kerronnan muotoja ja tuomaan kaunokirjallisuuden tapaan esiin kerronnan rakenteet.

Tutkijan fiktio

Edellä esitettyjen tulkintojen perusteella uskaltaisin siis väittää, että ero tietyn tekstin tulkinnassa nousee vain tämän tekstin sisäisestä luonteesta ja tavoitteesta, ei kirjoittajan taustasta tai tiedoista käsin. Fiktio ei voi olla "enemmän totuutta" kuin toinen fiktio. Toki toisesta fiktioista voidaan saada enemmän tietoa historian tapahtumista kuin toisesta, mutta tämä ei ole peruste fiktion arvotukselle. Historiantutkijan kirjoittama fiktio kiinnostaa laajaa yleisöä, sillä totuuden on kiehtovaa uskoa olevan tarua ihmeellisempää. Mikä onkaan traagisempaa kuin tosiv-survival-kisan paljastuminen lavastetuksi ja käsikirjoitetuksi!

Lähteet

- Burke, Peter, History of Events and the Revival of Narrative. Teoksessa New Perspectives on Historical Writing, edited by Peter Burke. Cambridge 1993, 235.
- Gossman, Lionel, Between History and Literature. Cambridge 1990, 227-28.
- Haapala, Arto, Fiktio ja todellisuus. Kirjallisen fiktion semanttisia ja ontologisia kysymyksiä. Helsinki 1984, 123, 149.
- Ihonen, Markku, Havainnot historiallisen romaanin kerronnasta. Teoksessa Historiallisen romaanin teoriaa ja käytäntöä Georg Lukácsista Umberto Ecoon, toim. Markku Ihonen ja Liisa Saariluoma. Joensuu 1986, 157.
- Ihonen, Markku, Ajoitukset ja nimet historiallisessa romaanissa - havainnot intertekstuaalisesta lajista. Teoksessa Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja 45, toim. Auli Viikari. Pieksämäki 1991, 113-14.
- Kinnunen, Arne, Kertomuksen teoria. Parnasso 7 ja 8/1978, 438, 441, 504.
- LaCapra, Dominick, History, Politics and the Novel. Ithaca 1987, 8.

Kirjoittaja on VTM Helsingin yliopiston yhteiskuntahistorian laitoksen poliittisesta historiasta.

ENNEN JA NYT
Historian tietosanomat